

ὅμως ἡ ἱστορία συνδεθῆι πρὸς τὴν χρονικότητα καὶ ἱστορικότητα τῆς ὑπάρξεως, ἡ ἱστορία χάνει τὸν ὑπερβατικὸν τῆς χαρακτῆρα καὶ ἱστορικοποιεῖται.

Τέλος, εἰς τὸν ἐπίλογον (σ. 22—88) ὁ συγγραφεὺς ἐπιχειρεῖ ἀνακεφαλαίωσιν τῆς ἐρμηνείας τῆς Ἱστορίας ἀπὸ πλευρᾶς γνωσιολογικῆς καὶ μεθοδολογικῆς, ὡς καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰ προβλήματα τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου.

Σκοπὸς τῆς μελέτης τοῦ κ. Κούτρα εἶναι νὰ μᾶς εἰσαγάγῃ εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς Ἱστορίας καὶ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν σχετικῶν πρὸς αὐτὴν προβλημάτων. Τοῦ σκοποῦ τούτου ὁ συγγραφεὺς ἐπιτυγχάνει πλήρως χάριν εἰς τὴν λιτὴν διατύπωσιν καὶ τὴν ὀρθὴν διάρθρωσιν τῆς ὕλης, πρᾶγμα ποὺ βοηθεῖ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν προσπέλασιν τῶν προβλημάτων τῆς φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας. Ἡ ἀνωτέρω ἐργασία ἀποτελεῖ λίαν σημαντικὴν προσφορὰν εἰς τὴν ἑλληνικὴν βιβλιογραφίαν τῆς φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι αὐτὸ τὸ πεδῖον τῆς φιλοσοφίας δὲν ἔχει διερευνηθῆι εἰς ἕκτασιν μεγάλῃν. Γενικῶς εἰπεῖν, ἡ μελέτη τοῦ Δ. Κούτρα ἀποτελεῖ πρότυπον εἰσαγωγῆς εἰς τὴν προσπέλασιν καθορισμοῦ τῆς ἐννοίας τῆς Ἱστορίας ὡς αὕτη ἐπεχειρήθη κατὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ νεωτέρους χρόνους.

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Ν. ΠΕΛΕΓΡΙΝΗΣ

Διδάκτωρ Πανεπιστημίου τοῦ Exeter

* * *

ΠΑΝΤΑΖΗ ΚΟΝΤΟΜΙΧΗ, Ὀμήρου Ἱλιάδα Α—Ω, ἔμμετρον μετάφραση,
Ἀθήνα, 1976, σελ. 508.

Δὲν ἐστέγνωσε καλὰ καλὰ ἡ μελάνη ἀπὸ τὴν ἔμμετρον μετάφρασιν τῆς Ὀδυσσείας, ποὺ ὁ φιλότιμος αὐτὸς ἐργάτης τῶν γραμμάτων ἐκυκλοφόρησε τὸ 1972, καὶ ὁ Πανταζῆς Κοντομίχης, φιλόλογος, λυκειάρχης Λευκάδος, θέτει εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀναγνωστοῦ κοινοῦ τὸ δευτέρον μέγα ἔπος τοῦ ἰδίου ποιητοῦ μεταφρασμένον εἰς τὴν ζωντανὴν νεοελληνικὴν, τὴν Ἱλιάδα μὲ τοὺς 15.695 στίχους τῆς. Τὸ ἐγγεῖρημα εἶναι ἐντυπωσιακόν, ἀν κριθῆ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, γίνεται ὅμως σημαντικώτερον δι' ἐκεῖνον ποὺ θὰ ἔχη τὴν εὐκαιρίαν νὰ μελετήσῃ τὸ ἔργον καὶ νὰ ἐκτιμήσῃ τὸν καταβληθέντα μόχθον. Πράγματι, ἡ μετάφρασις τοῦ κ. Κοντομίχης ὄχι μόνον ὡς πλεονάζουσα δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῆι ἔπειτα ἀπὸ τόσας προηγουμένας προσπαθείας ἄλλων μεταφραστῶν, ἀλλὰ καὶ ἐμφανίζεται ὡς ἐν ἀξιώλογον ἐπίτευγμα εἰς τὸν χώρον τῆς ἀποδόσεως τῶν ὁμηρικῶν κειμένων. Προτοῦ ὅμως τὴν ἴδωμεν εἰς τὰς λεπτομερείας, ἃς κάμωμεν μίαν σύντομον ἀναδρομὴν εἰς τὰς προηγηθείσας μεταφράσεις τῆς Ἱλιάδος, τὰς ἐμμέτρους καὶ καλυπτούσας ὀλόκληρον τὸ ἔργον.

Ἄν ἀφήσωμεν κατὰ μέρος παλαιότερας ἀποπειράς (Ρουσιάδης, Ἀποστολίδης), φθάνομεν εἰς τὸν Πολυλᾶν. Ἀπὸ τὸ 1890 ἤρχισε νὰ δημοσιεύεται, τμηματικῶς, ἡ μετάφρασις τῆς Ἱλιάδος τοῦ Ἰακ. Πολυλᾶ, ἀφοῦ εἶχε προηγηθῆι ὁμοίαι τῆς Ὀδυσσείας. Ὁ μεταφραστὴς χρησιμοποιεῖ τὸν δεκαπεντασύλλαβον κατὰ τρόπον ἐλεύθερον, ὄχι κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Ἴδου ἡ ἀρχή :

Ψάλλε, θεά, τὸν τρομερὸν θυμὸν τοῦ Ἀχιλλέως,
πῶς ἔγινε στοὺς Ἀχαιοὺς ἀρχὴ πολλῶν δακρῶν.

Ἡ μετάφρασις χαρακτηρίζεται ἀπὸ μίαν συνειδητὴν τάσιν πρὸς τὴν ἀρχαϊκὴν

μεγαλοπρέπειαν και μᾶς ἐμπνέει ἐν εἶδος θαυμασμοῦ, ἀναλόγου πρὸς ἐκεῖνον ποῦ ἐμπνέει τὸ πρωτότυπον. Ἐχει σεμνότητα και ἀρχοντιά ἀλλὰ τὸ στοιχεῖον τῆς χάριτος ἀπουσιάζει· κατηγορεῖται δι' ἀκαμψίαν και ψυχρότητα.

Σταθμὸν ἐσημείωσεν ἡ ἐμφανισθεῖσα τὸ 1904 Ἰλιάδα τοῦ Ἄλεξ. Πάλλη. Ὁ Πάλλης ἀκολουθῶν θεωρίας τῆς ἐποχῆς του παρέλειψεν ἱκανὸν ἀριθμὸν στίχων, ποῦ ἐθεωροῦντο νόθοι, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι τὸ σημαντικώτερον. Ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὰς ἐν λόγῳ θεωρίας και διαποτισμένος ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, ἠθέλησε νὰ δώσῃ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἔπος τὴν μορφήν ἐνὸς κλεφταρματωλικοῦ ἥρωικοῦ ποιήματος. Μᾶς ἔδωσεν ὠραίους στίχους και ἡ γλωσσοπλαστικὴ ἱκανότης του ἔχει εὐρέως ἀναγνωρισθῆ. Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀπεμάκρυνε τὴν μετάφρασιν, ὡς σύνολον, ἀπὸ τὸ νόημα τοῦ πρωτοτύπου, παρουσιάζει εἰς τὸ λεξιλόγιον και τὸ τυπικὸν — κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐφηβικοῦ δημοτικισμοῦ — ἀκρότητας αἰ ὅποια ἀπὸ κανένα σχεδὸν δὲν ἔγιναν ἀποδεκταὶ (κύρια ὀνόματα : Πηλιάς, Μαχάς, Νιδιός, Ἀπόλλος, Μενέλας, Λεινώ, Λεφτερώ, Σκοτωσοῦ, Λωλιά ἀντὶ τῶν : Πηλεύς, Μαχάων, Ἰδαῖος, Ἀπόλλων, Μενέλαος, Ἐλένη, Εἰλείθνια, Ἐνωῶ, Ἄτη κλπ.). Ἡ ἀρχή :

*Μοῦσα, τραγοῦδα τὸ θυμὸ τοῦ ξακουστοῦ Ἀχιλλέα,
τὸν ἔρμο! π' ὄλους πότισε τοὺς Ἀχαιοὺς φαρμάκια.*

Τὸ 1955 εἶδε τὸ φῶς ἡ Ἰλιάδα τῶν Καζαντζάκη - Κακριδῆ. Καθὼς φέρει τὰς ὑπογραφὰς ἐνὸς διεθνοῦς φήμης συγγραφέως και ἐνὸς ἀκαδημαϊκοῦ διδασκάλου και ὁμηριστοῦ, παρέχει ὅλα τὰ ἐχέγγυα διὰ μίαν ἔγκυρον και εὐστοχον ἀναβίωσιν τοῦ πρωτοτύπου. Ἡ μετάφρασις διαθέτει ἐμπνευσιν, εὐρηματικότητα και ἐκφραστικὸν πλοῦτον. Ἄλλ' ὁ δεκαεπτασύλλαβος, τὸν ὅποῖον ἐπροτίμησαν οἱ μεταφρασταὶ διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἐξαμέτρων :

*Τὴ μάνητα, θεά, τραγοῦδα μας τοῦ ξακουστοῦ Ἀχιλλέα,
ἀνάθεμά τη, πίκρες ποῦ ὄωκε στοὺς Ἀχαιοὺς περισσies,*

ποῦ εἶναι ἀκουστικῶς ἀναφομοίωτος διὰ τοὺς πολλοὺς, ὠρισμένοι ἰδιωματισμοὶ εἰς τὴν γλώσσαν και ἄλλα αἷτια συνετέλεσαν ὥστε νὰ μὴ κριθῆ μέχρι σήμερα ἡ μετάφρασις κατάλληλος διὰ νὰ εἰσαχθῆ εἰς τὰ σχολεῖα—πρᾶγμα ποῦ συνέβη κατὰ καιροὺς μὲ τὰς δύο προηγουμένας μεταφράσεις (τελευταίως ἔχει ἀποφασισθῆ ἡ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν δευτέραν τάξιν τῆς Ἰλιάδος τοῦ Πολυλά ἔπειτα ἀπὸ ἐν εἶδος ἐπισκευῆς—πρᾶγμα, νομίζω, ἀνεπίτρεπτον). Ἴσως τὸ ἔργον θεωρεῖται βαρὺ και μὴ προσιτὸν εἰς παιδιὰ τῆς μαθητικῆς ἡλικίας.

Τὸ ἔτος 1970 ἐκυκλοφόρησεν ἡ ἔμμετρος μετάφρασις τῆς Ἀγγελικῆς Πανωφοροπούλου—Σιγάλα εἰς δεκαεπτασύλλαβους και πάλιν στίχους

*Θεά, τραγοῦδαγέ μας τὴν ὄργη, τὴν ἄγρια, τοῦ Ἀχιλλέα,
γιοῦ τοῦ Πηλέα....,*

προῖον βαθείας ἀγάπης πρὸς τὸν ποιητὴν και πολυετοῦς ἀναστροφῆς μὲ τοὺς μαθητὰς εἰς τοὺς ὁποίους ἐδιδάσκετο. Καὶ τὸ αὐτὸ ἔτος, 1970, ὁ Πάικος Νικολαΐδης ἐνεφάνιζεν εἰς τὸ κοινὸν τὴν ἰδικήν του Ἰλιάδα, «ἔμμετρη λογοτεχνικὴ μετάφραση», ἐπανερχόμενος εἰς τὸν δεκαπεντασύλλαβον :

*Τὴν ξορκισμένην τὴν ὄργη παρακαλῶ σε, ὦ Μοῦσα,
τοῦ Ἀχιλλέα ψάλλε μου, τοῦ τρομεροῦ Πηλείδη*

Ὁ Π. Ν. εἶναι συναξιοῦχος ὑπάλληλος μιᾶς ξένης πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν ὑπηρεσίαις, ἀλλὰ δὲν εἶναι ξένος πρὸς τὸν Ὅμηρον, τὸν ὅποῖον και ἠγάπησε και ἐμελέτησε πολὺ. Χωρὶς νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀπὸ ἀτελείας τεχνικὰς (χασμωδία) ἡ νοηματικοῦ χαρακτῆρος, ἡ μετάφρασις τιμᾶ τὸν γράψαντα και ἀποτελεῖ ἐπαινετὴν συμβολὴν εἰς τὴν προσπάθειαν μεταφορᾶς τῶν ποιητικῶν κειμένων εἰς τὴν νεοελληνικὴν.

Καὶ τοῦ Π. Κοντομίχη ἡ μετάφρασις πορεύεται μὲ τὸν τόσον οἰκειὸν εἰς ὅλους καὶ ριζωμένον εἰς τὴν ἔθνικὴν μας ποιητικὴν παράδοσιν δεκαπεντασύλλαβον. Ὀλίγοι στίχοι τοῦ ἀπὸ τὸ Α :

*Τραγοῦδῃσέ μας τὴ βαρειὰν ὄργῃ τοῦ Ἀχιλλεῖα,
θεά, τὴν τρισακάρατη, πῶρριξε μύρια πάθη
στοὺς Ἀχαιοὺς. . . .*

*Καὶ ποίος λοιπὸν ἀθάνατος τοὺς ἔρριξε τὴν ἔχθρα
καὶ γίναν ἔτσι ἀντίμαχοι ; Ὁ γιός, μαθές, τοῦ Δία
καὶ τῆς Αἰθῶς. . . .*

*Αὐτὰ εἶπε, κὶ ὁ Ἀπόλλωνας ἄκουσε τὴν εὐχὴν του
κὶ ἀπ' τὶς κορφὰς κατέβηκε τοῦ Ὀλύμπου θυμωμένος
μὲ μιὰ φαρέτρα δλόσκειπη στοὺς ὄμους κὶ ἓνα τόξο
κὶ ὡς διάβαινε, ἀπ' τὴν ξέχειλην ὄργῃ του ἀντιβοοῦσαν
τὰ βέλη ἀπ' στὸν ὤμο του, καὶ χύνονταν ψηλάθε
ἴδιος ἢ σκότεινη νυχτιά. Ξέμακρᾶ ἀπ' τὰ καράβια
ἐκάθισε. . . .*

Καὶ γύρω οἱ νεκρικὲς φωτιὲς ἀνέπανα ἐφλογίζαν.

Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῆς εἶναι τὰ ἀκόλουθα :

Ἡ γλῶσσα τῆς μεταφράσεως εἶναι ἀπλή, φυσικὴ, ρέουσα καί, θὰ ἔλεγε κανεὶς, προσηρμοσμένη πρὸς τὸ ἐπίπεδον τοῦ μέσου ἀναγνώστου. Ἀποφεύγει ὁ μεταφραστής τὰς ἀκρότητας, τὴν ἐπιτήδευσιν καὶ τὸν λογοτεχνισμόν. Δυσκόλως θὰ σταθῆς εἰς λέξεις ἢ ἐκφράσεις ποῦ ξενίζουσι ἢ ἀποστασιοποιοῦν. Δὲν ἐπικιῶνεται ὁ ἐντυπωσιασμός τοῦ ἀναγνώστου μὲ ἐκφραστικὰ πυροτεχνήματα.

Ἐὰς ἔλθωμεν εἰς ἄλλο σημεῖον.

Τὰ ὁμηρικὰ ἐπιθετα, ἀπλὰ καὶ σύνθετα, ἰδίως τὰ δευτέρα, εἴτε κοσμητικὰ καὶ τυπικὰ (ἐπαναλαμβανόμενα στερεοτύπως) εἶναι, εἴτε χαρακτηριστικὰ καὶ περιγραφικὰ δῖος Ἀχιλλεύς, νῆες εἶσαι, περίφρων Πηλεόπεια, ὁδοδάκτυλος Ἡώς, ὑψίκερως ἔλαφος, Τρωάδας ἐλκεσιπέπλους, ποταμὸς ἀργυροδίνης) εἶναι πάντοτε δύσκολα εἰς τὴν ἀπόδοσιν. Προηγούμενοι μεταφρασταί, ποῦ ὑπῆρξαν καὶ οἱ ἴδιοι δόκιμοι τεχνῖται τοῦ λόγου, ἔχουν ἐπαινεθῆ διὰ τὴν γλωσσοπλαστικὴν εὐχέρειαν καὶ τὴν εὐρηματικότητά των. Ἀλλὰ κοντὰ εἰς τὰς εὐστόχους ἀποδόσεις τῶν ὁμηρικῶν ἐπιθετῶν ὑπάρχουν ἀρκετὰ ποῦ δυσκόλως γίνονται ἀποδεκτὰ (Πολυλάς : ἀνδράγαθες ψυχές, τὰ πικροφόρα ἀκόντια, τοῦ μακροβόλου Φοίβου· Πάλλης : τῆς πυκνοπλέξουδης Αἰητός, ἢ κρουσταλλόκορρη Ἥρα, τοῦ στειωροτρύγητου γιαιού· Καζαντζάκης - Κακριδῆς : καλαντρευόμενοι Ἀργίτες, τοῦ Δία τοῦ βροντοσκοῦταρου, στῆ δαξαντρούσα σύναξη — ὅλα τὰ παραδείγματα ἀπὸ τὸ Α). Ὁ Π. Κοντομίχης τηρεῖ κατὰ κάποιον τρόπον τὴν μεσότητά ἀποφεύγων τὴν ἐκζήτησιν καὶ τὰς τολμηρὰς μεταφορὰς. Τοῦτο ὅμως ὀδηγεῖ κάποτε εἰς ὄχι ἀκριβολογικὴν ἀπόδοσιν τοῦ πρωτοτύπου : τοῦ Ἀπόλλωνα τοῦ ἀλάθευτου τοξότη : ἐκηβόλου Ἀπόλλωνος, ἢ πανέμορφῃ θεά, ἢ Ἥρα : λευκώλενος Ἥρη, τὴν ὦρια Βοιωσιδίδα : Βοιωσιδίδα καλλιπάρηρον, οἱ χαρωποὶ Ἀργίτες : ἐλίκωπες Ἀχαιοὶ κ. ἄ.

Καὶ ὁ στίχος τῆς μεταφράσεως τοῦ Π. Κ. εἶναι ρυθμικός, εὐλύγιστος, γενικῶς σωστὸς καὶ σύμφωνος πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς νεοελληνικῆς στιχοουργικῆς. Ἀπαντοῦν ἐν τούτοις μερικὰ χασμωδία (ἐνδεικτικῶς ἀπὸ τὸ Α : θερμὰ - ἰκέτευε, στῆ στιγμή - ἔρριξε μιὰ σαγίτα, τοῦ βασιλιᾶ - Ἀπόλλωνα, τοιμάστε μου - εὐθύς, ἰσικερὰ βοννὰ - ἀνάμεσά μας, νὰ πάρομε - ἐκδίκηση, θὰ μάθεις πόσο - εἶμαι, ἀν σοῦ - ἀντιλογῆσει, ὅλοι αὐτοὶ - ἦταν στὴν ἀντρειοσύνη ἀταίριαστοὶ κ. ἄ.), εἴτε διότι ἦτο δύσκολον νὰ ὑπερκερασθοῦν μὲ ἐκθλιψίν, κρᾶσιν, συνίζησιν κ.λ.π., εἴτε διότι ὁ μεταφραστὴς δὲν τὸ ἔκρινεν ἀναγκαῖον. Πράγματι ὁ βαθμὸς αὐστηρότητος

ἢ ἐπιεικείας, με τὸν ὁποῖον κρίνονται αἱ χασμωδίαι, κυμαίνεται. Εἰς τὴν καθημερινὴν ὁμιλίαν εἶναι συχναὶ («ἄλλο εἶναι αὐτό», «φέρε ἓνα ὁμοιο»), εἰς δὲ τὸ λεγόμενον «λαϊκὸν» τραγούδι (ποῦ εἶναι ἐν τούτοις ἐπώνυμον) αἱ ἐπαλληλῖαι φωνηέντων ἐνδημοῦν, χωρὶς κανεῖς νὰ ἀνησυχῇ δι' αὐτάς («ὄλα εἶναι ἓνα ψέμα, μιὰ ἀνάσα μιὰ πνοή»). Ὅμως τὸ δημοτικὸν τραγούδι ἀποφεύγει τὴν χασμωδίαν («Μᾶς ἦρθ' ἢ γιάνοιξη πικρή, τὸ καλοκαίρι μαῦρο», «Ἐνας, μωρὲ γενάς, ἓνας αἰτὸς καθότανε», «Νὰ πάμε νὰ πατήσουμε ναῦτὰ τὰ τουρκοχώρια») καὶ ἡ ἔντεχνη νεοελληνικὴ ποίηση (συχνὰ καὶ ἡ πεζογραφία) τὴν θεωρεῖ ἀσυγχώρητον ψεγάδι. Ἄν κάμωμεν μίαν ἀναδρομὴν εἰς τὰς προηγηθείσας μεταφράσεις τῆς Ἰλιάδος, θὰ ἴδωμεν ὅτι οἱ Πολυλάς, Πάλλης, Καζανζάκης, Σιγάλα οὐδέποτε — ἢ σπανιώτατα μόνον — ἐπιτρέπουν νὰ εἰσδύσῃ εἰς τοὺς στίχους τῶν χασμωδία, ἐνῶ τὸ φαινόμενον εἶναι συχνὸν εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ Π. Νικολαΐδη. Θὰ συνίστων εἰς τὸν κ. Κοντομίχην, εἰς τυχὸν ἐπανεκδοσιν τοῦ ἔργου, νὰ ἐξαλείψῃ τὰ ὀλίγα κατάλοιπα κακοφωνίας ποῦ διατηροῦνται.

Οἱ μεταχειριζόμενοι τὸν δεκαπεντασύλλαβον διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν δακτυλικῶν ἐξαμέτρων τοῦ Ὀμήρου ἐπιτυγχάνουν νὰ ἔχουν εἰς τὴν μετάφρασιν ἴσον ἀριθμὸν στίχων με τὸ πρωτότυπον. Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι τόσον εὐκόλον με τὸν δεκαπεντασύλλαβον, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ ὑφή τῆς νεοελληνικῆς. Ἀποτελεῖ κατόρθωμα διὰ τοὺς Πολυλᾶν καὶ Πάλλην τὸ νὰ ἀποδώσουν τὴν Ἰλιάδα με ἴσον (ἢ σχεδὸν ἴσον) ἀριθμὸν στίχων πρὸς τὸ πρωτότυπον κείμενον, ἀλλὰ βεβαίως ἡ πυκνότης αὐτῆ δυσχεραίνει ἐνίοτε τὴν πλήρη κατανόησιν. Ὁ Π. Κοντομίχης ἀποδίδει τοὺς 611 στίχους τοῦ Α με 771 ἰδικούς του καὶ ἡ ἐπαύξησις αὐτῆ (σύνολον 20.000 περίπου) ἰσχύει καὶ διὰ τὴν ὑπόλοιπον μετάφρασιν. Τοῦτο εἶναι πλεονέκτημα εἰς ὅτι ἀφορᾷ τὴν ἀποσαφήνισιν τῶν ἐννοιῶν, φέρει κοντὰ εἰς τὸ ὕφος τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου καὶ δημιουργεῖ ἄνεσιν εἰς τὸν μεταφραστήν. Ἄλλ' ἔχει μειονεκτήματα, διότι ἐπιτρέπει πλατειασμούς καὶ ὀδηγεῖ ἐνίοτε εἰς χαλαρὰν διατύπωσιν. Οὕτως ἢ ἄλλως εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς λίγους διὰ τοὺς ὁποίους ἡ μετάφρασις αὐτῆ θὰ εἶναι προσιωτῆρα εἰς τοὺς μαθητὰς παρ' ὅ,τι ἄλλαι μνημονευθεῖσαι.

Ἄν τώρα ἐτίθετο τὸ ἐρώτημα ποῖα ἀπὸ τὰς ὑπαρχούσας μεταφράσεις εἶναι ἡ καλύτερα ἢ ποῖα εἶναι ἡ καταλληλοτέρα διὰ νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸ γυμνάσιον, ἢ ἀπάντησις εἶναι ἀπλή. Καμμία δὲν ἔχει τὸ στοιχεῖον τῆς τελειότητος (εἶναι καὶ ἄλλως γνωστὸν ὅτι ἡ μετάφρασις εἶναι μία συνθηκολόγησις ἢ ἓνας συμβιβασμὸς ἢ ἓνα νόμισμα φιλοτεχνηθὲν ἀπὸ ἀριστοτέχνην παραχαράκτην) καὶ καμμία δὲν εἶναι ἐπιτρεπτόν νὰ ἐγκατασταθῇ μονοπωλιακῶς εἰς τὸ σχολεῖον. Τοῦτο ἰσχύει καὶ δι' ἄλλους ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ δι' ἄλλα σχολικὰ μαθήματα. Τὸ ἐν καὶ μόνον δι' ἕκαστον μάθημα διδακτικὸν βιβλίον ὀδηγεῖ εἰς ἓνα ἀπαράδεκτον διδακτικὸν ὀλοκληρωτισμὸν, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι καλόν. Ἄν εἶναι κακόν, ἀποτελεῖ συμφοράν. Δύο ἢ τρία, ἐγκρινόμενα ὑπὸ ἀρμοδίας ἐπιτροπῆς, διὰ τὸ αὐτὸ μάθημα ἢ τὸν αὐτὸν συγγραφέα βιβλία εἶναι ἀναγκαῖα, διὰ νὰ ἰσχύσῃ, κατὰ τὴν πρακτικὴν χρησιμοποίησιν, ὁ νόμος τῆς ἐπιλογῆς καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ, με τὴν βούλησιν διδασκόντων καὶ διδασκομένων, τὸ καλύτερον. Τοιαύτη ἦτο καὶ ἡ πρότασις τῆς ὑπὸ τὸν καθηγητὴν κ. Θεοδωρακόπουλον Ἐπιτροπῆς Παιδείας, εἰς τὴν ὁποίαν συνέπεσε νὰ περιλαμβάνεται καὶ ὁ ὑπογράφων. Ἄν δὲν ἐπανεέλθωμεν εἰς αὐτὴν τὴν πολλαπλότητα, τροποποιουμένου βεβαίως τοῦ νόμου περὶ Ὁργανισμοῦ ἐκδόσεως διδακτικῶν βιβλίων, δὲν πρέπει νὰ ἀναμένωμεν βελτίωσιν εἰς τὸν τομέα τοῦ σχολικοῦ βιβλίου· διότι οἱ συγγραφεῖς οὐδόλως προθυμοποιοῦνται νὰ μετάσχουν εἰς μίαν περιπέτειαν ἢ ὅποια ὀλίγας ἐλπίδας ἔχει νὰ ἀποβῇ καλῶς, ἐνῶ μικρὰ ἐπίσης εἶναι καὶ τὰ ἀναμενόμενα ὠφελήματα.

Π. Χ. ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗΣ